

Evropská unie na prahu nového rozšíření

Jaroslav Jakš

Východiska přístupů Evropské unie k vlastnímu rozšíření

Paralelně s přípravou asociačního procesu (od roku 1990) vůči poměrně rozsáhlé skupině států střední a východní Evropy se Evropské společenství (ES) *muselo vyrovnat – alespoň v koncepční podobě – s otázkou možnosti případného členství těchto států v Evropské unii (EU)*. V tomto směru bylo pod značným politickým tlakem, protože politici i veřejnost středoevropského regionu (ba i dalších zemí) od prvních kroků společenské transformace velmi důrazně, ba vehementně požadovali na ES co nejrychlejší stanovisko k otázce perspektivy plného členství v ES. Jednotlivé členské státy i orgány ES daly nepokryté najevo – s ohledem na přípravu jednání o členství některých států ESVO v EU –, že *perspektiva členství je úzce spojena se splněním celé řady kritérií a podmínek a že nelze nezávisle na nich stanovit termín zahájení jednání o přijetí*.

V tomto směru jsou směrodatné *závěry Evropské rady v Lisabonu z června 1992*.¹ Materiál má strategický charakter pro potenciální nové členy z postkomunistického regionu i pro současné kandidáty z ESVO. Není pravděpodobné, že by v blízké i vzdálenější budoucnosti státy ES či vlastně dnes už EU tuto trajektorii opustily nebo změkčily: *rizika přijímání „nezralých“ členů se považují za podstatně vyšší než aktiva z opačných řešení*.

Především je to „*nový kontext*“, v němž se připravuje a uskuteční rozšíření. Všechny státy, které usilovaly a stále ještě usilují o členství, musejí počítat s tím, že jejich přijetí a vstup bude probíhat již na *základě Smlouvy o Evropské unii* (dodejme s novými komplexními integračními ambicemi, ale i s nastolenými otevřenými otázkami!). Vzhledem k tomu, že o členství projevila do nedávné doby zájem řada evropských států (Turecko, Kypr, Malta, Rakousko, Švédsko, Finsko, Norsko, Švýcarsko), je třeba dlouhodobě kalkulovat s EU vysoce přesahující stávající počet členů. Dále se konstatuje, že se „*dramaticky změnil vnější kontext*“ integračního procesu; zatímco v minulosti probíhalo první a druhé rozšíření Společenství v podmínkách rozděleného kontinentu, v budoucnu by „*mohlo přispět k sjednocení celé Evropy*“. Výslovně se říká, že Společenství „*nikdy nebylo uzavřeným klubem a nemůže ani nyní odmítnout historickou šanci převzít svou kontinentální odpovědnost, a tak přispět k rozvoji politického a hospodářského uspořádání celé Evropy*“.²

Komplex podmínek,³ které noví zájemci o plné členství v EU musejí splňovat, je obsáhlý, a to zejména vůči postkomunistickým zemím, a vymezuje svou logikou velmi dlouhý časový horizont. Problém pro některé země začíná již tím, že se podle článku 237 Římské smlouvy mohou stát jejími členy „evropské země“; nicméně pojem „evropský“ nebyl a není oficiálně vymezen a nepochybně se v něm spojují, jak konstatuje Komise, geografické, historické a kulturní faktory, tj. prvky, které všechny přispívají k „evropské identitě“. V této souvislosti se Komise domnívá, že by se neměly vymezovat „nové hranice“ pro Evropskou unii, ale že by její kontury byly vymezeny teprve ve vzdálené budoucnosti.

Pokud jde o jednotlivá kritéria, podmínky pro vstup do EU, spojují se zde ekonomické, politické i další prvky.

Především jde o naplnění „*základních podmínek evropské identity*“, o uplatňování principů demokracie a o dodržování lidských práv. K tomu přistupují kritéria vztahující se

k převzetí celého systému pravidel a zákonů EU (acquis communautaire) a současně je třeba prokázat schopnost tento systém uplatnit. Celý právní, politický i ekonomický rámec, který si Společenství za dlouhá léta své existence vytvořilo, je obsáhlý a velmi sofistikovaný. Jeho prvky kalkulují s již existující konkurenceschopnou tržní ekonomikou a s adekvátním právním a administrativním systémem, uplatňovaným ve veřejném i v soukromém sektoru. „Žadatelská země nespňující tuto charakteristiku nemůže být účinně integrována a ve skutečnosti by členství mnohem více poškodilo její hospodářství a narušilo fungování vlastního Společenství.“⁴ Také akceptování a aplikace společné zahraniční a bezpečnostní politiky, tak jak se bude rozvíjet v příštích letech, patří do souboru podmínek. Žadatelská země, která by v tomto směru měla výhrady k určitému společnému projektu, na němž se podílejí ostatní členové, by nemohla být úspěšně integrována do formující se Evropské unie. Tento prvek může být důležitý pro ty žadatele, kteří mají vnitřní výhrady např. k formující se bezpečnostní struktuře.

K přebírání systému přistupuje jednání o vstupu v podmínkách, kdy se EU bude nacházet ve vyšší integrační etapě (realizace jednotného vnitřního trhu), zahrnující i vysokou otevřenost vnitřních hranic. Proto v minulosti praktikovaná přechodná období (např. u Španělska či Řecka a Portugalska dosahovala běžně 5–7 let a umožňovala pozvolnou adaptaci čerstvého členu na mechanismy integračního společenství) lze v podmínkách devadesátých let využít jen minimálně. Také principy Maastrichtské smlouvy v politické sféře předpokládají další okruhy identifikace adepta na členství ve sférách velmi komplikovaných a mnohdy nestabilních.

Přijímací procedury též zahrnují provedení analýzy potenciálních důsledků připravovaného přijetí jak pro žadající zemi, tak pro existující členské státy, které nastoupily 1. listopadu 1993 na nelehkou cestu k Evropské unii. V tomto ohledu existují mezi kandidáty na členství velmi podstatné rozdíly.

Společenství si uvědomuje, že se další kolo (kola) rozšíření nutně dotkne (dotknou) i rozhodovacích mechanismů uvnitř EU a jejich efektivnosti. „Nečlenské země usilují o členství proto, že Společenství je atraktivní; to však je atraktivní proto, že se považuje za efektivní. Uskutečnit rozšíření způsobem, který by snížil efektivnost Společenství, by bylo chybou“.⁵ Každé nové rozšíření přináší riziko dalšího zvýšení určité centralizace projednávaných a rozhodovaných otázek, a to stále častěji i v triviálních záležitostech v důsledku určitého „integračního perfekcionismu“. Proto bude nutné mnohem více aplikovat princip subsidiarity, jak již bylo zdůrazněno v Maastrichtu a při dalším projednávání Smlouvy o Evropské unii v řadě parlamentů zemí ES. Konkrétně to bude znamenat méně detailizovaný a komplexní legislativní program Rady ministrů i Parlamentu, vyrovnanější rozdělení cílů a úkolů na všechny tři základní úrovně rozhodování (regionální, národně-státní a úroveň Společenství). Jasněji se také musí vymezit odpovědnost za vlastní rozhodnutí na straně jedné a jeho implementaci na straně druhé. Vlastní provádění pak může být již značně decentralizované.

Také problém demokratické legitimacy integračních systémů a celého rozhodovacího procesu vystupuje do popředí jako důsledek dalšího rozšíření členské základny. Řada rozhodnutí dotýkajících se občana se již vymyká kompetencím národních parlamentů, ale není ještě předmětem dostačující demokratické kontroly Evropským parlamentem. To znovu a ještě ostřeji nastoluje otázku tzv. demokratického deficitu Společenství a zvýrazňuje roli Evropského parlamentu. V tomto směru však ani Maastrichtská smlouva ještě nepřinesla kvalitativní zvrát, nadále zůstává klíčovým legislativním orgánem Rada, opírající se o mezivládní mechanismus rozhodování, často velmi málo transparentní a veřejnosti zemí ES kontrolovatelný.

Institucionální důsledky rozšíření budou velmi citlivé a mimořádné. Podle názoru Komise se soustřeďují do tří základních okruhů:

a) Jaké metody se budou dále používat při přípravě a provádění rozhodovacího procesu? Dá se očekávat, že větší počet členů bude vyvolávat potřebu stále komplexnějších a složitějších rozhodnutí. To si vyžádá „zeštíhlení“ v orgánech Společenství.

b) S tím souvisí *počet členů* – představitelů členských států v různých okruzích institucionálního systému Společenství. S přístupem nových států se počet jejich představitelů musí zracionalizovat tak, aby se udržela dělnota a akční schopnost tohoto systému. Konkrétně v případě zastoupení v Evropském parlamentu bude třeba upravit relaci mezi počtem obyvatel příslušné země a počtem jejich parlamentních představitelů a nově stanovit celkový počet parlamentních křesel. Také v Komisi se zřejmě změní počet členů ve vztahu k jednotlivým zemím. Rada musí zejména zvážit účinné provádění rotujícího předsednictví; v současném složení se země vystřídají jednou za šest let, po rozšíření by se tato doba prodloužila na 7–9 let!

c) Konečně: *mechanismus rozhodování* by si měl zachovat svou účinnost a předejít případnému kolapsu. Je totiž nutné počítat s tím, že v rozhodnutích vyžadujících aplikaci jednomyslnosti bude v nových podmínkách ještě obtížnější dosahovat konsenzu. Tam, kde je rozhodování upraveno aplikací kvalifikované většiny, bude třeba „přidělit“ novým členům odpovídající počet hlasů a nově stanovit práh, tj. celkový minimální počet hlasů nutných pro dosažení kvalifikované většiny. Nejde o pouhou formalitu: *připravované třetí rozšíření by mohlo znamenat další posílení role tzv. malých zemí v systému* (s jejich často velmi specifickými ekonomickými i politickými zájmy). Dosavadní způsob, jenž byl výsledkem mnohaleté politické zkušenosti, vcelku optimálně vyrovnával zájmové plochy „velkých“ a „malých“ zemí a také stanovený práh kvalifikované většiny se osvědčil. Jazykový problém (oficiální pracovní jazyky) se také zkomplikuje a bude třeba z důvodu zachování racionality najít pragmatické řešení.

Ze všech načrtnutých skutečností vyplývá poměrně jednoznačný přístup Komise k dalšímu rozšíření Společenství. *Celkově převažuje vysoká rezervovanost a opatrnost zejména tam, kde by rizika předčasného přijetí mohla ohrozit akceschopnost vlastního Společenství.* Toto metodologické východisko je i klíčovým signálem směrem k postkomunistickým zemím, který ne vždy bývá střízlivě a realisticky pochopen. Komise konstatuje, že „některé země“ mohou zahájit svá jednání o členství s nadějí na uspokojivé zakončení v krátké době. Jejich integrace do systému Společenství nepřinese větší problémy (země ESVO). Ostatní státy budou potřebovat „přípravné období“, dříve než vůbec může být „realisticky zvažována možnost jejich členství“. Vůči těmto zemím Společenství využije nejrůznější formy kontaktu; hlavně bilaterálních dohod, aby se urychlil jejich ekonomický a sociální rozvoj, a tím se vytvořily lepší podmínky pro jejich případný vstup do EU v budoucnosti. Součástí této linie je prohlubování politického dialogu. Pokud jde o *časový horizont*, Komise zdůrazňuje, že i když s každou zemí bude jednat samostatně, bude třeba se vyhnout způsobu přijetí, který by zkomplikoval fungování systému EU – jinými slovy půjde o to, přijmout do EU co nejvíce zemí k stejnému datu.

K perspektivě členství asociačních zemí v Evropské unii

Transformační proces v postkomunistické části Evropy – a nejen tam – postavil Evropské společenství (a nyní Evropskou unii) před celou řadu nových problémů. Od samého počátku členské státy ES i orgány Společenství velmi pečlivě *rozlišovaly mezi různými formami institucionalizace kontaktů* mezi ES a postkomunistickými evropskými státy (jejichž klíčovým vyjádřením je schéma eurodohod opírajících se o atributy asociace) a *nabídkou plného členství v ES*. Více nebo méně otevřeně bylo směrem k Východu signalizováno, že přes politickou podporu a značnou finanční i obchodněpolitickou velkorysost – zejména přihlédneme-li k vážným konjunkturálním problémům regionu ES po roce 1991 – *členství v EU nestojí na pořadu dne a pokud, pak jen na základě splnění celé řady náročných podmínek.*

Tento přístup považujeme za zcela legitimní; bylo by nerealistické očekávat, že radikální změny ve střední a východní Evropě přinutí složitě vydobytou integrační kontinuitu systému Společenství změnit tak, aby zasáhla i vnitřní jádro kritérií a rozhodovacích mechanismů „tradiční“ ES. Vzhledem k opakovaným požadavkům z asociačních zemí na

závažnější vyjádření k časovému harmonogramu perspektivního přijetí se orgány ES k této otázce několikrát vracely a postupně formulovaly své stanovisko i kritéria.

Vztah ES k „novým partnerům“ v Evropě charakterizuje materiál Komise, připravený pro lisabonský summit v roce 1992. Připomíná, že se tento vztah vyvíjí v závislosti na „vnitřní situaci v těchto zemích“. Především se specifikuje skupina zemí, s nimiž byly v té době podepsány asociační dohody (Polsko, Maďarsko, a Československo), připomínají se jednání s Bulharskem a s Rumunskem o eurodohodě (mezitím již byla uzavřena), jiný typ dokumentů se připravoval s Litvou, s Lotyšskem, s Estonskem a dále s Albánií (O obchodu a kooperaci). Plánuje se uzavřít příslušné dohody též s následnickými státy bývalé Jugoslávie, jakmile tam dojde k stabilizaci situace a k vyjasnění následnické státní struktury.

Komise si je vědoma, že tyto země nejsou zatím s to na sebe převzít závazky plynoucí z plného členství, ale současně jejich „politické potřeby jdou dále, než nabízejí možnosti existujících smluvních dokumentů“.

V návaznosti na zájem zemí střední a východní Evropy o spoluformování budoucnosti Evropy, zvýšení vlastní bezpečnosti a zesílení politických vazeb na západní Evropu přichází Komise s námětem na vytvoření tzv. *Evropského politického prostoru*. Tato myšlenka byla podrobněji propracována na summitech v Edinburghu (1992) a zejména v červnu 1993 v Kodani. Pro země střední a východní Evropy je důležité, aby se ES již nyní „angažovalo v procesu jejich ekonomické přípravy přesto, že jejich přijetí je ještě vzdálené“. Je nesporné, pokračuje stanovisko Komise, že úspěšnost rozvoje asociačních zemí v budoucnu bude mít zcela základní význam nejen pro tyto země, ale pro stabilitu a bezpečnost celé Evropy.⁶ Proto je třeba zlepšit jejich přístup na evropské trhy, umožnit jim postupné zapojení do některých společných politik i do práce vybraných institucí EU, nicméně bez hlasovacího práva. V tomto procesu *připadá i nadále klíčová role eurodohodám*, které je třeba plně využívat a dále rozvíjet a zdokonalovat.

Konkrétně se jedná o tyto oblasti:

- a) rozvoj administrativní a legislativní infrastruktury nutné pro fungování tržního hospodářství;
- b) vymezení harmonogramu v asociačních zemích, který by stanovil postup přejímání „acquis“ Společenství;
- c) upevnění ekonomické kooperace, včetně transferu technologií a lepšího zapojení soukromého sektoru do tohoto procesu;
- d) participace na projektech „transevropských sítí“;
- e) zdokonalování obchodních koncesí;
- f) zlepšování volného pohybu pracovníků.

Asociační dohoda předpokládá po pěti letech fungování určité zhodnocení celého procesu. Komise naznačuje, že této „inventury“ může být využito k dalším úpravám dohody, k urychlení adaptačního procesu na systém EU. Současně se naznačuje i nepokrytá preference Společenství vůči rozvoji *regionální spolupráce mezi asociačními zeměmi* (Visegrád). Tato myšlenka se objevuje výrazně i v dalších dokumentech a má praktické příčiny. Pro prosincový summit ES v Edinburghu v roce 1992 připravila Komise významný pracovní materiál, jenž upřesnil pozici ES vůči zemím střední a východní Evropy, které jdou cestou asociačního procesu k ES a v budoucnu vlastně k Evropské unii.⁷ Z časových důvodů byl tento dokument přesunut na kodaňský summit v červnu 1993, kde byl projednán a schválen.⁸ Tento materiál lze považovat za faktickou směrnici pro komplexní přístup Společenství k asociačním zemím pro 90. léta i k perspektivě jejich plného členství.

Pokud jde o otázku *rozšíření* o zájemce z této skupiny, pak se konstatuje nezbytnost určité konkrétní pozitivní perspektivy v otázce členství v EU. Ta je formulována tak, že signatářské státy eurodohody „*mohou vstoupit do Evropské unie, pokud splní k tomu nezbytné podmínky*“. Celkem se uvádí šest základních podmínek (kritérií pro vstup) formulovaných ovšem velice stručně:

1) *Zadatelská země je schopna převzít všechny závazky plynoucí z členství (acquis communautaire).*

2) Žadatelská země prokazuje *vnitřní stabilitu*, a tím zaručuje demokratický a právní řád, jakož i respektování lidských práv a práv národnostních menšin.

3) Žadatelská země má již *fungující tržní hospodářství*.

4) Žadatelská země uznává *cíle Politické unie i Hospodářské a měnové unie* obsažené ve Smlouvě o Evropské unii.

5) Žadatelská země je schopna po vstupu do EU *obstát v zostřené konkurenci* a vyhovět požadavkům mezinárodních trhů.

6) Na druhé straně musí mít i Společenství dostatečnou absorpční schopnost a sílu přijmout žadatelské země tak, aby neohrozily proces integrace v EU.

K otázce stanovení možného data vstupu do ES, která bývala často vznášena v asociačním regionu, se kodaňský summit vyslovil jednoznačně *odmítavě*. Teprve „ve vhodné době“ by měla Evropská rada rozhodnout o svolání ad hoc zasedání Evropské rady na úrovni šéfů vlád. Na něm by se posoudila integrační dynamika a absorpční schopnost Evropské unie a u asociačních středoevropských a východoevropských zemí pokrok při plnění eurodohody z pohledu podmínek nutných pro členství v Evropské unii. K citlivé otázce časového harmonogramu vstupu do EU se Komise ve zprávě pro Edinburgh vyjádřila podrobněji než v Kodani. Konstatovala, že by bylo „předčasné“ již nyní vymezit načasování vstupu; vše bude záviset na splnění šesti uvedených podmínek. V každém případě *bude nutné absolvovat „přechodné období“* umožňující těmto státům uzavření formálního aktu přijetí do Evropské unie tak, aby mohly postupně přebírat závazky plného člena EU.

Po kodaňském summitu a zcela jistě v dalším průběhu devadesátých let bude třeba v asociačních zemích počítat s tím, že se EU v kontaktech s transformujícími se zeměmi nebude orientovat bezprostředně na proces členství. *Jádrem kontaktů bude co nejširší naplnění litery a ducha eurodohody, hledání dalších institucionalizovaných cest* umožňujících – přirozeně v závislosti na vnitřním vývoji a síle proevropské integrační motivace veřejnosti – i této části Evropy postupně se více podílet na evropském integračním procesu. V období 1992–1993 došlo k určitému posunu v orgánech ES, zejména v reflektování obchodněpolitických problémů transformujících se zemí a v rostoucí aplikaci diferencovaného přístupu v posuzování visegrádského regionu, aniž by se zatím odstoupilo od zásadního „skupinového přístupu“. Realita skutečně dosahovaných ekonomických a sociálních výsledků, politická stabilita transformace, to vše začíná hrát stále větší roli v úvahách EU a její percepci cesty asociačních zemí k pluralitní demokracii a k tržnímu hospodářství.

Strategie vůči asociačním zemím střední a východní Evropy pro nadcházející období má čtyři linie:

- 1) podpora politické spolupráce,
- 2) zlepšení přístupu na trhy západní Evropy,
- 3) zvýšení účinnosti poskytované pomoci,
- 4) prohlubování hospodářské spolupráce.

Na tomto systému spolupráce se pak souhrnně mají vytvářet i podmínky usnadňující cestu žadatelské země do Evropské unie. Při jejich rostoucí diferencovanosti nelze zapomenout na základní, hlubinný fakt eurodohod, a tím je *naprostá priorita politického kondicionalizmu všech navrhovaných forem spolupráce v ekonomické či technologické oblasti*. Předpokladem země obracející se k EU je politická kompatibilita, což však neznamená ztrátu vlastní identity a vyjadřování specifických zájmů.

Pokud by se politicky relevantní způsob vyjadřování národních zájmů asociační země a zahraničněpolitických priorit dostal do konfliktů s cíli a metodami Evropské unie (zde bude důležité stanovisko veřejnosti a zájmových skupin nejen nyní, ale i v příštím dlouhém období), pak nelze počítat s pozitivní podporou evropských integračních struktur. Zatím se ve stávajících dokumentech ES i EU předpokládá, že současný zájem střední a východní Evropy o členství bude aktuální i v budoucnosti, což předpokládá odpovídající průběh transformace a nezvratnou „evropskou“ orientaci, nesenou širokým společenským konsenzem zahrnujícím vládní politickou reprezentaci i – ve větší či menší míře – opozici. Při existující nevyzrálosti politických struktur a teprve se formujících zahraničněpolitických

preferencích nelze vyloučit v tomto směru i určité posuny, ba zvraty, což by se nesporně promítlo i do intenzity zájmu o členství v Evropské unii.

Nelze vyloučit, že hospodářské obtíže a sociální tlaky spojené s adaptací na „acquis“ EU povedou v některých asociačních zemích ke korekcím nastoupené politické a ekonomické linie. Pak přestane být otázka členství této země v Evropské unii pro západní Evropu relevantní. Je třeba zakalkulovat i to, že ani „klasická Evropa“ institucionalizovaná v EU nezůstane beze změny. Mezivládní konference o Evropské unii, která se seje v roce 1996, bude nesporně více než konference ke Smlouvě o Evropské unii v roce 1990 v Římě reflektovat nejen „staré“ reality západní, ale i „nové“ ve střední a východní Evropě. Bylo by však zřejmou iluzí očekávat opuštění základní trajektorie integrace nastoupené Římskými dohodami, Jednotným evropským aktem a dalšími dokumenty, včetně obtížně ratifikovaného Maastrichtu. Spíše dojde ke korekcím termínovým, např. k posunu zahájení třetí fáze nové unie.

Kodaňský summit znovu potvrdil mimořádnou důležitost úspěšného průběhu společenské transformace ve střední a východní Evropě. Perspektiva členství v Evropské unii by měla těmto zemím poskytovat stabilizační efekt. Proto se summit zaměřil na hlubší zpracování metod spolupráce přesahující rámec asociačních dohod, respektive rozšířil některé prvky do dalších kontextů spolupráce.

V politické oblasti dává Společenství signál, že „na konci cesty stojí členství v Evropské unii“, a proto by politická dimenze spolupráce měla poskytovat podněty k „optimální přípravě na vstup“. Základnou této formy komunikace by měl být nový typ politické struktury vztahů mezi EU a asociačními zeměmi, tzv. *Evropský politický prostor*. Ten by otevřel celou řadu dialogů v různých oblastech. Měl by se tak vytvořit *institucionálně strukturovaný vztah* partnerských asociovaných zemí s Evropskou unií, což by nemělo bránit rozvoji dialogu EU s celou visegrádskou skupinou, poznamenává Komise.

Kodaňský summit načrtl pestrou škálu možností institucionalizované i další spolupráce mezi ES a asociačními zeměmi. Nyní je třeba, aby se pozitivně a konstruktivně vyjádřila veřejnost a politici transformujících se zemí. Nelze předpokládat, že „proevropská euforie“ zůstane zachována také v etapě, kdy již půjde o zpracování detailů vzájemné komunikace a zvažování zájmové synergie nebo naopak odlišností. Platí to podle mého názoru i pro českou veřejnost, kde skutečná kvalifikovaná diskuze v politickém spektru o závazcích a souvislostech dlouhodobé strategické orientace na ES a Evropskou unii prakticky ještě nezačala, respektive vztahy k nim se často redukují jen na jejich obchodněpolitickou část. Další konkrétní vývoj teprve ukáže, zda se vzájemná podmíněnost transformačního procesu a vstupu na integrační trajektorii EU bez zásadních výhrad k jejímu *acquis communautaire* skutečně stala neoddělitelnou součástí společenského vědomí.

Na druhé straně se nelze divit konstatování Společenství, že „v té míře, jak je stále zjevnější cena, kterou je třeba za reformy zaplatit, roste i odpor vůči změnám, a tím i nebezpečí zvratu v nastoupené politice“, což by se přirozeně promítlo i do postoje vůči Společenství. Lze jen doufat a předpokládat, že se do této skupiny „lavírujících“ zemí nedostane v blízké ani vzdálené budoucnosti Česká republika. Bylo by to v rozporu s jejími nejlustnějšími zájmy i s objektivní logikou ekonomické a politické internacionalizace evropského kontinentu. Nelze také vyloučit silné inovační a korektivní elementy v systému EU, jak směrem dovnitř, tak vůči třetím zemím. Zůstat mimo tento proces by nejen zbrzdilo transformační proces české ekonomiky a společnosti, ale posílilo by to naděje těch sil v Evropě i mimo ni, které budou chtít – byť v nových podmínkách – tlumit prozápadoevropské a proatlantické tendence postkomunistické střední a východní Evropy.

Z praktického hlediska pro další scénář postupného začleňování asociačních zemí do struktur systému EU má význam myšlenka, vyjádřená prezidentem Komise Jacquesem Delorssem v jeho vystoupení k otázkám bezpečnosti Evropy v září 1993 v Bruselu na konferenci IISS, že „politika Společenství na uzavření dohod o přidružení a partnerství se soustředí na východě a jihu je významným elementem bezpečnostní politiky“. ¹⁰ Čím více si Evropská unie uvědomí bezprostřední propojenost úspěšné transformace a vlastních bez-

pečnostních (nejen hospodářských či politických) zájmů, o to silnější bude její motivace urychlit otevření svých struktur i tam, kde „zralost“ partnera nemusí zcela odpovídat tomu či onomu kritériu pro plné členství. Delors se také staví za „načrtnutí přesného plánu akcí a procedur, které by stabilizovaly situaci ve střední a východní Evropě v souladu s bezpečnostními potřebami a připojovaly by je krok za krokem ke Společenství: počínaje asociací, poté připojením k Evropskému ekonomickému prostoru a nakonec vstupem do Společenství jako konečného cíle“.¹¹

Orientaci na tzv. Evropský ekonomický prostor jako významný mezistupeň na cestě k plnému členství již „předvedly“ země ESVO. Autorovi těchto řádků byla tato myšlenka velmi blízká od první etapy transformace. Napsal jsem tehdy (1990): „Velkou neznámou pro fungování celoevropského ekonomického prostoru zůstává perspektiva transformačního procesu zemí střední a východní Evropy na cestě k tržnímu hospodářství... Rýsuji se alternativa celoevropského ekonomického prostoru by mohla být pro tyto země velmi atraktivní, možná realističtější než kalkulace s přímým brzkým vstupem do ES, který není – přihlédneme-li k šíři a hloubce *acquis communautaire* Společenství, která musí země usilující o členství převzít – vůbec jednoduchý. Přitom plná systémová kompatibilita obou partnerů je předpokladem. Je třeba hledat a spoluformovat uspořádaná a institucionalizovaná napojení na tuto i další struktury...“¹²

Také Společenství, které vykročilo na cestu k Evropské unii, stojí před neobyčejnými problémy (v neposlední řadě s přihlédnutím k nepříznivé konjunkturní a stále více se odkrývající strukturálně ekonomické a technologické stagnaci). Evropská unie bude muset k rozšíření a prohloubení přistoupit kreativně a nebude stačit pouhá logika navázání na stávající rozhodovací mechanismy. Rozšířená Unie musí najít „novou rovnováhu mezi institucionálními a politickými strukturálními principy, mezi jednotou a členitostí, mezi supranacionalitou a solidaritou, centralizmem a subsidiaritou“.¹³ Nežůstane to bez vlivu ani na europeizaci transformačního procesu zemí střední a východní Evropy.

¹ Viz Europe and the Challenge of Enlargement. European Commission Report on the Criteria and Conditions for accession of new Members to the Community, Europe, No. 1790, 3. July 1992.

² Tamtéž, s. 2.

³ Později byly tyto podmínky formulovány jen pro postkomunistické země na zasedání Evropské rady v prosinci 1992 a v červnu 1993.

⁴ Europe and the Challenge of Enlargement: cit. dílo, s. 3.

⁵ Tamtéž, s. 4.

⁶ Tuto myšlenku podpořila i Evropská rada na zasedání v Bruselu (29. 10. 1993).

⁷ Viz Towards a Closer Association with the Countries of Central and Eastern Europe. Report by the Commission to the European Council, Edinburgh, December 1992.

⁸ Viz Entwicklung einer engeren Assoziation mit den Ländern Mittel- und Osteuropas, Mitteilung der Kommission an den Rat. Brüssel, 18. Mai 1993.

⁹ Tamtéž, s. 16.

¹⁰ Delors, J.: Questions concerning European Security. Brussels, 10. September 1993.

¹¹ Tamtéž.

¹² Jakš, J.: Tzv. celoevropský prostor – nová šance pro postkomunistickou Evropu? Mezinárodní vztahy, 10/1990, s. 14.

¹³ Hänsch, K.: Vertiefung der Gemeinschaft und gesamteuropäische Identität. Europa Archiv 13/14, roč. 1993, Bonn.